

Niekoľko poznámok o vzťahu Bohuslava Tablica k bernolákovcom

LENKA RIŠKOVÁ, Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava

V kontexte multietnického Uhorska na prelome 18. a 19. storočia možno zvýšenú kultúrnu aktivizáciu jednotlivých etnických spoločenstiev považovať za prirodzený dôsledok osvietenských reforiem.¹ S upevňovaním názoru, že každý národ má právo „*k literárnímu umění podle své řeči*“² (na vzdelanie vo svojom jazyku), sa postupne začala formovať aj ich národná kultúra.³ Peter Káša v súvislosti so zvyšovaním záujmu o vzdelávanie a kultúru hovorí o reštrukturalizácii spoločenského vedomia v Uhorsku, ktorá sa prejavila predovšetkým na zmene životného štýlu spoločnosti, a následne aj na preмене jej hodnotovej orientácie.⁴

Dôkazom Tablicovho zánietenia pre podporu osvietenských ideí a v súvislosti s tým aj pre pestovanie jazyka je napríklad spis *Pár slov k Čechům, Moravanům a Slovákům*, v ktorom sa vyjadril, že „*každý národ jazyk svůj, co nejdražší klénut sobě váží, a jej všeelijak zvelebiti usiluje. Tou příčinou zakládají národové akademie k pulerování jazyka, ustanovují řeči své umělé učitelé, dávají premiu a znamenité odměny těm, jenž v jejich řeči výborné knihy vydávají, o tom přesvědčení, že jen na této cestě může se ve vlasti literné umění a s ním i krajinské štěstí rozšířiti.*“⁵

Jazyk a literatúra boli pre Slovákov žijúcich v podmienkach multietnického Uhorska často jedinou „inštitúciou“, ktorá potvrdzovala ich existenciu. Azda preto Tablic neraz chválil tých, ktorí sa pričínili o vydávanie kníh v domácom literárnom jazyku (či už priamo autorsky, korektorsky, alebo len prostredníctvom mecenášskych príspevkov): „*Slouží to ke zvláštní cti a veliké pochvale u potomstva, že láskou k otcovskému svému*

¹ *Ratio educationis* z roku 1777 do systému vzdelávania zaradilo aj vyučovanie materinských jazykov jednotlivých etnických spoločenstiev. (Viac o tom WINTER, Eduard: *Josefinismus a jeho dějiny*. Praha, 1945 a RAPANT, Daniel: *K počátkům maďarizace. Díl I. Vývoj řečové otázky v Uhorsku v letech 1740 – 1790*. Bratislava, 1929.)

² PLACHÝ, Ondřej: *Literatura slovanská jest potřebná...* In: *Staré noviny literárního umění*, 1785, s. 120 – 130. Cit. podľa KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení 1780 – 1817*. Bratislava: VEDA 1990, s. 21.

³ „Z hľadiska rozvoja slovenskej národnej kultúry a vzdelanosti znamená *Ratio* medzník, pretože v najvyššom štátnom dokumente postuluje vzdelávanie v materinskom jazyku, čím otvára nové možnosti pre rozvoj v pravom zmysle slova pôvodnej národnej kultúry. Produkcia domácej literatúry v domácom jazyku hneď vzápätí v jozefínskom období je toho dostatočným dôkazom“ (HAMADA, Milan – NOVACKÁ, Mária: Úvod. In: *K dejinám školstva, vzdelania a kultúry v dobe osvietenskej*. Bratislava, 1987, s. 7).

⁴ KÁŠA, Peter: *Medzi estetikou a ideológiou*. Prešov: FF PU, 2001, s. 10.

⁵ Tablicovo prevolanie *Pár slov k Čechům, Moravanům a Slovákům* spolu so sprievodným listom J. Nejedlému zo dňa 23. 3. 1803, LAPNP v Prahe, sig. 22 R 76.

jazyku vedení byvše, jak jiných kněh vydáváním, tak obzvláště i skládáním zpěvů... rádi se obírali.“⁶

Uvedomoval si pritom náročnosť i historický význam presadenia domácej reči vo funkcii literárneho jazyka: „Mámeť, díka Bohu, ještě některé pozůstalé smutného rumu ostatky, a nechcemli se předků našich konečně nehodni státi, tedy sbírali tito zříceniny, a nové stavení, pokud možné, vzdělati musíme.“⁷

Vydanie svojej básnickej zbierky *Poezye* komentoval slovami: „Mne dosti k velikému potěšení to poslouží, jestli u vydání těchto básní zarostlá cesta československé literatury v naši milé Slávii poněkud se prokleští a přímější učiní, a láska k naší výborné otcovské řeči a literatuře v srdci mnohého studeného Slováka obžije.“⁸ (Treba zdôrazniť, že pojem *Slávie* tu nie je pomenovaním konkrétneho národa. Vyjadruje len jazykovú a kultúrnu príbuznosť slovanských národov.)⁹ Vlastnými básňami („básněmi větším dílem původně složenými“) chcel Tablic „mysl krajanů svých vyraziti, a je spolu k milování národu a jazyka svého otcovského podle možnosti podnítiti“.¹⁰ V básni *Svobodné volení* celkom jednoznačne prezentoval predsavzatie: „Přátel mých a péč má tá by hlavní byla, / by se Slovenská řeč zdarně velebila.“¹¹ Výraz „slovenská řeč“ však treba chápať vo význame slovenská. Tablic presnejšie nekonkretizoval svoju predstavu o jazyku. Tento výraz použil výlučne na špecifikáciu domáceho jazyka.

V rovnakom duchu komentoval aj vydanie svojich literárnohistorických prác. V úvodnom predhovore k prvému zväzku *Paměti česko-slovenských básníkův aneb veršovců, kteří se v uherské zemi zrodili, aneb aspoň v Uhřích živi byli* napísal: „Když pak sem k této práci přistupoval, tedy přirozená věc byla na to pomysleti, co již vedle v předešlých časých od našich Slováků v poetickém umění učiněno jest.“¹² Prostredníctvom literárnohistorickej reflexie starších slovenských autorov chcel oživiť literárnu tradíciu, a zároveň dokumentovať kontinuitu jazykového i kultúrneho povedomia slovenského jazykového spoločenstva.

Do sumarizácie svojej literárnohistorickej reflexie literárnej tvorby v slovenskom prostredí však zaradil len príslušníkov evanjelickej konfesie, resp. „po česko-slovensky“ píšucich autorov.¹³

Snahy bernolákovcov o presadenie pôvodného – domáceho slovenského jazyka (teda bežného jazyka používaného v slovenskom prostredí) vo funkcii knižného jazyka

⁶ TABLIC, Bohuslav: *Paměti I.* Vacov, 1806, s. XL.

⁷ Tablicovo prevolanie *Pár slov k Čechům, Moravanům a Slowákům* spolu so sprievodným listom J. Nejedlému zo dňa 23. 3. 1803, LAPNP v Prahe, sig. 22 R 76.

⁸ TABLIC, Bohuslav: *Předmluva*. In: *Paměti II.* Vacov, 1807, nepag.

⁹ Tento pojem mal viacero významových variantov podľa kontextu, či Tablic hovoril o všetkých slovenských národoch, alebo len o Slovanoch žijúcich v monarchii. Viac o tom GÁFRIKOVÁ, Gizela: Tablicov koncept literárnohistorickej retrospektívy z hľadiska medziliterárneho kontextu. In: *Literatúry ako súčasť medziliterárnych spoločenstiev*. Nitra : UKF, 2003, s. 244 – 245.

¹⁰ TABLIC, Bohuslav: *Předmluva*. In: *Paměti II.* Vacov, 1807, nepag.

¹¹ TABLIC, Bohuslav: *Poezye I.* Vacov, 1806, s. 13.

¹² TABLIC, Bohuslav: *Předmluva*. In: *Paměti I.* Vacov, 1806, nepag.

¹³ V treťom zväzku *Paměti* napísal: „(...) zdá se, že jen evangelici československou literaturou se obírali“ (TABLIC, Bohuslav: *Paměti III.* Vacov, 1809, s. LXXXIII).

zásadne odsudzoval. Radil im odhodiť nový spôsob pravopisný a gramatický a bol presvedčený, že vec bernolákovská „zdařilého zniku nemá a posobníci Bernolákovi dřívěji nebo později k obecnému způsobu psaní se navrátí“. ¹⁴ Bernolákovi vyčítal „škodlivé roz-dvojení v naší literatuře“ a dokonca vyhlasoval, že ak sa bernolákovci nenavrátia k českej literatúre a k češtine, tak neprejde ani dvadsať rokov a Slováci zaostanú za ostatnými národmi v jazyku i vo vzdelaní o celé storočie. ¹⁵

Literárnohistorický výskum vzájomných vzťahov slovenského evanjelického a katolíckeho spoločenstva (resp. protestantských stúpencov češtiny ako literárneho jazyka v slovenskom prostredí a bernolákovcov) v období prelomu 18. a 19. storočia sa však z väčšej časti (možno až príliš) obmedzuje len na jazykovú problematiku. Ostatné aspekty zostávajú akoby v pozadí.

Aj keď je jazyková otázka bezpochyby dominantná a určujúca, predsa len si ju treba vnímať v širšom kontexte historických, spoločenských a v konečnom dôsledku i kultúrnych stimulov. Na druhej strane nemožno tvrdiť, že tie v doterajšom literárnohistorickom výskume zostali absolútne nepovšimnuté. ¹⁶ Ich význam však doposiaľ zostal nie celkom docenený. Ucelenejší obraz k objasneniu otázky vzájomných vzťahov stúpencov češtiny a bernolákovcov tak zatiaľ stále chýba.

Nemožno prehliadnuť skutočnosť, že oba „tábory“ sa navzájom reflektovali a sledovali svoje aktivity. Dôkazom je napríklad Tablicov list Josefovi Dobrovskému z 5. januára 1801, ¹⁷ v ktorom komentuje činnosť istej trnavskej spoločnosti – nazval ju „die Tyrnauer Slavische Gesellschaft“ (podľa všetkého tak označil Slovenské učené tovarišstvo). Ide viac-menej o kritické konštatovanie, že aktivity tejto „societas“ priam škodia čistej a dokonalejšej českej reči. Zároveň Dobrovskému ponúka prehľad publikácií, ktoré vyšli alebo ešte len majú byť vydané v Trnave u kníhtlačiara Jelínka. Ich autorov označuje za pravdepodobných členov tejto spoločnosti. (Nejde však zrejme len o členov Továrištva, lebo v zozname sa nachádzajú aj tituly kníh Jozefa Ignáca Bajzu, ktoré Tablic vyčlenil osobitne.) Zo súpisu kníh vydaných v pôvodnom slovenskom jazyku (nielen v bernolákovčine) vyvodzuje záver, že táto trnavská spoločnosť vydáva oveľa viac kníh ako slovenskí autori píšuci v češ-

¹⁴ TABLIC, Bohuslav: O literních svazcích Slováků s Čechy a Moravany. In: *Časopis českého musea*, roč. 16, 1842, s. 593.

¹⁵ Tamže.

¹⁶ Vzájomný vzťah týchto dvoch v jazykovej otázke názorovo sa rozchádzajúcich skupín si podrobnejšie všimla už pred viac než štyridsiatimi rokmi Mária Vyvíjalová a jej postrehy narušajú tradičnú schematickú charakteristiku dobovej situácie. Pozri: VYVÍJALOVÁ, Mária: Bernolákovci a stúpenci bibličtiny v rokoch 1790 – 1830. In: *K počiatkom slovenského národného obrozenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200 ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 243 – 284.

(V tom istom zborníku je aj príspevok Jana Novotného, v ktorom reflektuje obraz bernolákovcov v českom prostredí, ktorý do značnej miery vplýval aj na formovanie postoja slovenských evanjelikov k nim. NOVOTNÝ, Jan: Ke vzájemnému vztahu českých buditelů a bernolákovců v období národního obrození. In: *K počiatkom slovenského národného obrozenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200 ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 381 – 406.)

¹⁷ List Dobrovskému zo dňa 5. 1. 1801, LAPNP v Prahe vo fondoch Dobrovského, sign. K4 C15.

tine. Negatívna bilancia v neprospech stúpencov češtiny ho zrejme motivovala, aby intenzívnejšie pobádal stúpencov češtiny k zvýšenej literárnej aktivite.¹⁸

Nie je známe, ktoré knihy zo spomínaného zoznamu sa mohli dostať Tablicovi priamo do rúk. Jeho vyjadrenie ľútosti nad tým, že Jelínek pri tituloch kníh neuviedol aj rok ich vydania, skôr nasvedčuje, že ich zrejme bližšie nepoznal. No nebolo by azda celkom korektné tvrdiť, že jediné, čo Tablica zaujímalo, bol počet kníh v bernolákovčine. (Čo všetko sa mohlo skrývať za jeho poznámkou o ich chýbajúcom datovaní, zostáva stále nedoriešeným problémom.)

Tablicov postoj k bernolákovcom sa tradične (treba uznať, že dosť schematicky) zvykne charakterizovať ako odmietavý, resp. kritický. Vychádza sa pritom najčastejšie z jeho vyjadrenia v básni *Slavia věncem ozdobená*:

„Vy učedlníky Bernolákovi!
Než kdo to vám, co píší, dopoví – –
Preč vrzte psání způsob smyšlený,
A zvolte od tří set let schválený.
Proč jdete mezy husté bodláčí,
Kamž pěkná Slávia jet' neráčí.
Jak naleznout tam vonné květiny,
Kde země vyvodí jen trniny?
Zdaž českých jednověrců šlepěje
Vás nectí? o již máme koleje!
Proč v bahně kolej novou šlápáte,
Kž cestou ustlanou již taháte.
Ach! lép jest hladkou stezkou choditi,
Než po rozcestí špatně blouditi!“¹⁹

Nemožno však jednoznačne konštatovať, že odmietal ich podobu literárneho jazyka kvôli tomu, že by neakceptoval pôvodný slovenský jazyk. Tablicovým argumentom pre zvolenie si češtiny za literárny jazyk bola podľa všetkého predovšetkým tradícia českých gramatik a bohatšia literárna produkcia v češtine. Výzvou „*preč vrzte psání způsob smyšlený*“, najmä výrazom „*smyšlený*“ zdôrazňuje, že bernolákovskú verziu literárneho jazyka považuje za jazyk, ktorý nemá tradíciu. Do protikladu k nemu kladie tristoročnú tradíciu „*spisovnej*“ – biblickej – češtiny.²⁰

¹⁸ Podľa Márie Vyvíjalovej rozsiahla edičná činnosť Slovenského učeného tovarišstva hneď v prvých rokoch jeho existencie „pôsobila podnetne i na časť slovenskej evanjelickej inteligencie s koncepciou československého kmeňa a nárečia a priamo ju provokovali k zvýšenej agilnosti“. Pozri: VYVÍJALOVÁ, Mária: c. d., s. 243 a 247 – 248.

¹⁹ TABLIC, Bohuslav: *Slávia věncem ozdobená*. In: *Poezye IV*. Vacov, 1812, s. 26 – 27.

²⁰ Na synodách v Žiline v roku 1610 a v Spišskom Podhradí v roku 1614 slovenskí evanjelici prijali za svoj liturgický jazyk i jazyk cirkevnej agendy biblickú češtinu. Išlo o podobu českého jazyka kanonizovanú podľa *Kralickej biblie* z konca 16. storočia.

Obrazu, ktorým Tablic pripodobňuje bernolákovské kodifikátorské snahy a aktivity zamerané na presadenie pôvodného slovenského jazyka v literárnej oblasti ku krácaniu po blatistom chodníku plného trnia a bodľacia, vedúcemu k poblúdeniu, možno prisúdiť topický charakter. Vychodené šľapaje či trnistú cestu už totiž rovnako spomínal napríklad aj Bernolák vo svojom predhovore k *Disertácii*. Oponoval v ňom tým, ktorí sú v „obzvláštnom zajať starého spôsobu“ a „myslia, že iba to je najlepšie, čo je vychodené šľapajami predkov a utvrdené ich príkladmi“. Konštatoval, že „bez trňov ťažkostí nikdy sa v ničom nezrodila ruža dokonalosti. Proti tejto námietke stavíme ten štít, ktorým sme vychovávaní, že každý začiatok je ťažký a chodením sa aj najdrsnejšia cesta vychodí“ (podč. L. R.).²¹ Na druhej strane nemožno ani celkom jednoznačne vylúčiť, že Tablic použil identické obrazy zámerne a jeho verše sú priamou reakciou na slová Antona Bernoláka zo spomínaného predhovoru.

Rozdielne predstavy o riešení otázky literárneho jazyka v slovenskom prostredí koncom 18. a začiatkom 19. storočia sa ešte stále zvyknú vysvetľovať iba ako dôsledok náboženskej nejednotnosti.²² Je nepopierateľné, že počiatky konfliktnej situácie pri riešení otázky oficiálnej podoby domáceho literárneho jazyka možno hľadať v historicko-spoločenskom vývine Habsburskej monarchie, ktorého dôsledky prenikli na povrch aj v podobe konfesijných nepokojov. Ešte predtým však treba zobrať do úvahy fakt, že čeština už oveľa skôr – približne od 14. storočia – plnila v slovenskom prostredí dôležitú funkciu liturgického i literárneho a administratívneho jazyka.²³ Vzájomné vzťahy českého a slovenského kultúrneho prostredia sa teda už dlhšie rozvíjali na kultúrnej úrovni.

Avšak, v slovenskom prostredí podliehala čeština rôznym stupňom adaptácie.²⁴ Český jazyk, ktorý používali slovenskí evanjelickí autori, v rôznej miere dopĺňali prvky slovenských nárečí.²⁵ Ďalšou osobitosťou bola skutočnosť, že išlo o podobu českého jazyka kanonizovanú podľa *Kralickej biblie* z konca 16. storočia. Keďže kánon tzv. *biblickej*, resp. *kralickej* češtiny zostal pre liturgický jazyk slovenských evanjelikov záväzným po dobu niekoľkých storočí, podoba českého jazyka v slovenskom prostredí sa postupom času čoraz viac vzdäľovala od vyvíjajúceho sa živého jazyka, používaného v domacom českom prostredí.

Za azda najvýraznejší prejav konfesijného pozadia rozdelenia slovenskej spoločnosti v jazykovej otázke možno považovať skutočnosť, že katolícki vzdelanci a literár-

²¹ BERNOLÁK, Anton: *Dissertatio philologico-critica de literii slavorum....* Posonii, 1787. Cit. podľa KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení 1780 – 1817*. Bratislava: VEDA, 1990, s. 38.

²² „Fenómén konfesionalizmu (...) rozčesol literárny vývin obrodeneckej literatúry na dva tábory, alebo, lepšie povedané, na dve paralelne koexistujúce a jazykovo špecifické línie literárnej tvorby (...)“ (VOJTECH, Miloslav: *Čeština ako literárny jazyk na Slovensku v období národného obrodnenia*. In: *Literatúra, literárna história a medziliterárnosť*. Bratislava: UK, 2004, s. 101 – 102).

²³ Viac o tom KRAJČOVIC, Rudolf – ŽIGO, Pavol: *Dejiny spisovnej slovenčiny*. Bratislava, 2002.

²⁴ „Proces slovakizácie sa najviac prejavil v praktických písomnostiach“ (HABOVŠIAKOVÁ, Katarína: Bernolákovo jazykovedné dielo. In: *K počiatkom slovenského národného obrodnenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200 ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 144).

²⁵ „(...) hoci sa nechytily slovenčiny ako spisovného jazyka, predsa veľa prvkov, znakov slovenčiny do ich češtiny preniká“ (ŠKULTÉTY, Jozef: *Z dejín slovenskej literatúry*. Martin: Matica slovenská, 1985, s. 60).

ti neboli natoľko viazaní k češtine ako evanjelici. Vyučovanie češtiny na slovenských školách opísal aj Tablic v liste Janovi Nejedlému: „*Naše společnost v Štávnici zdržuje profesora řeči česko-slovenské při evang. gymnazium. Při katolických školách na to ani mysliti nesluší. Hle! milý příteli, protestantismus zde češtinu zdržuje.*“²⁶ Dokonca ešte v roku 1828 sa v liste Dobrovskému sťažuje, že dotácie pre Katedru československej reči sú nedostatočné, lebo uhorská šľachta podporuje maďarskú reč a rímsko-katolícky klérus češtine nie je naklonený. Preto je jej financovanie závislé iba od príspevkov protestantského duchovenstva.²⁷

Vyjadrením zo spisu *O literních svazcích...* „*neznámost českého jazyka jest příčina, že římsko-katolické strany Slováci Bernoláka se ujali*“²⁸ dokonca akoby pred Čechmi ospravedlňoval rozdielne predstavy katolíkov o literárnom jazyku v slovenskom prostredí.

Ján Hučko odvodil príčiny konfesionálnych rozdielov vo vzťahu k češtine a k českému prostrediu predovšetkým z rozdielnej výchovy oboch spoločenstiev. Upozornil napríklad na skutočnosť, že katolíckemu kňazovi sa „od vstupu do seminára vštepovala idea jednotného uhorského štátu, ‚kráľovstvo Panny Márie‘. U evanjelického kňaza bola iná situácia. Evanjelická cirkev mala s istým výhradami charakter národnej cirkvi, ktorý sa prejavoval v jej organizácii a v používaní jazyka (bibličtiny) blízkeho slovenskému ľudu. Táto skutočnosť kladne vplývala na vývoj nacionálneho povedomia evanjelickej inteligencie“.²⁹

Upozornil tiež na skutočnosť, že i napriek spoločnej podpore jozefínskych reforiem sa obe spoločenstvá líšili najmä v tom, že katolícke duchovenstvo bolo vychovávané pod vplyvom Viedne, a preto ich aktivity nemali výraznejší národnoemancipačný charakter v politickom zmysle slova, kým evanjelici sa prostredníctvom štúdií na nemeckých univerzitách priamo stretávali s takýmito prejavmi oveľa intenzívnejšie.³⁰

Potvrdenie tohto vysvetlenia možno nájsť napríklad aj vo vyjadrení Antona Bernoláka, ktorým charakterizoval svoje literárne aktivity ako službu vlasti – v osvietenskom význame celej monarchie: „*Medzi inými má moje dielo aj ten cieľ, aby som povzbudil iných k väčším službám vlasti.*“³¹ U Tablica ale už možno vidieť zmenu vo vnímaní vlasti a „*natia*“, najmä keď hovorí o *Slávii* ako o spoločenstve špecifikovanom na etnickom princípe.

Medzi oboma konfesionálnymi spoločenstvami však nemožno sledovať výraznejšiu vzájomnú nevraživosť. Známa je napríklad Tablicova báseň *Lidomil veršemi vyobrazený*, ktorú venoval pamiatke Alexandra Rudnayho (ostrihomského arcibiskupa, ktorý podpo-

²⁶ Tablicov nedatovaný list J. Nejedlému (pravdepodobne pred Veľkou nocou 1812), LAPNP v Prahe, sig. 22 R 76.

²⁷ Tablicov list Dobrovskému zo dňa 8. 1. 1828, LAPNP v Prahe, sig. K4 C15.

²⁸ TABLIC, Bohuslav: O literních svazcích Slováků s Čechy a Moravany. In: *Časopis českého musea*, roč. 16, 1842, s. 579 – 594.

²⁹ HUČKO, Ján: Sociálne zloženie a pôvod slovenskej inteligencie v prvej fáze národného obrozenia. In: *K počiatkom slovenského národného obrozenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200 ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 45.

³⁰ Tamže, s. 63

³¹ BERNOLÁK, Anton: *Dissertatio philologico-critica de literis slavorum...* Posonii, 1787. Cit. podľa KRAUS, Cyríl: *Kritika v slovenskom národnom obrození 1780 – 1817*. Bratislava: VEDA, 1990, s. 38.

roval mecenášsku politiku slovenského duchovenstva). Bezpochyby zaujímavá je aj jeho úvaha z listu Dobrovskému z 10. 6. 1800 o možnosti získať si náklonnosť „*trnavských Antičechov*“.³² Tablic navrhol, aby sa do zakladajúcej českej spoločnosti pribrali aj členovia zo Slovenska, čím by sa podnietil ich záujem o štúdium českého jazyka.

Dôkazom katolíckeho záujmu o vzájomné kontakty a spoluprácu s českým prostredím, a teda aj so slovenskými stúpenkami češtiny, môže byť napríklad skutočnosť, že Bernolák sa netajil kladným vzťahom k češtine, ba práve spolu s ruštinou a poľštinou ju považoval za najvybrúsenejšie jazyky.³³ Bohato využíval českú jazykovednú literatúru.³⁴ Možno tiež predpokladať, že počas pobytu v Bratislave udržiaval živé kontakty s nakladateľmi Landererom a Weberom a s redakciou *Prešpurských novín*. U Landerera totiž vyšla jeho *Disertacia, Gramatika, Etymológia* i Fándlyho *Dúverná zmlúva, Prešpurské noviny* zase prinášali správy zo života seminaristov.

Skutočnosť, že konfesiónálne rozdiely neboli hlavnou a už vôbec nie jedinou príčinou nejednotnosti slovenskej spoločnosti v jazykovej otázke, potvrdzujú aj početné konflikty vnútri jednotlivých táborov. Je známe, že Bernolákova požiadavka očistenia slovenského jazyka od češtiny sa stretla s odporom nielen u evanjelikov. Konzervatívnejšia skupina katolíckej inteligencie, ktorú reprezentovali predovšetkým starší vzdelanci (napríklad aj J. I. Bajza), sa krčovitou pridržiavali niekdajšieho nenormovaného úzu „uherskej slovenčiny“ s tradičnými českými prvkami.³⁵

Ani evanjelici neboli v otázke literárneho jazyka celkom jednotní. Koreňom ich sporov sa stal problém rozsahu slovakizácie češtiny. Proti Palkovičovmu úsiliu presadzovať zachovanie tradície kralickej (biblickej) češtiny vystúpil Matej Holko ml. v latinských *Solenniách* v roku 1817, kde konštatoval, že rozšíreniu Palkovičovho *Týdenníka* medzi ľudom bráni práve jeho prílišná snaha zachovať pôvodnú podobu českého jazyka: „*Oveľa čítanejší a obľúbenejší bol by jeho (...) Týdenník, keby sa menej pachtil po bohemizmoch, ktoré sa naším Slovákom nie dosť dobre zahovárajú, lebo im nerozumejú.*“³⁶ Treba zdôrazniť, že jazykové spory (či už medzi oboma spoločenstvami alebo vnútri nich) sa viedli o knižnú podobu jazyka, teda o literárny jazyk.

Rovnako dôležitá je azda aj skutočnosť, že otázka literárneho jazyka sa riešila už pred Bernolákom, konkrétne v spore o jazyk *Prešpurských novín*.³⁷ Táto výmena názorov

³² Tablicov list Dobrovskému zo dňa 10. 6. 1800, LAPNP v Prahe, sig. K4 C15.

³³ BERNOLÁK, Anton: *Gramatica slavica*. Posonii, 1790. Cit. podľa KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení 1780 – 1817*. Bratislava: VEDA, 1990, s. 42 – 43.

³⁴ Vo svojich jazykovedných prácach sa opierať najmä o Doležalovu *Gramatica Slavico-bohemica* (1746), Rosovu *Czechořečnost seu Grammatica linguae Bohemicae* (1672), menej o gramatiku Janditovu, Pohlovu, Konstancovu, Drachovského, Benediktího z Nedožier, či Masníciovu *Zprávu písma slovenského* a i. Pozri: Habovštiaková, c. d., s. 165.

³⁵ „České jazykové prvky i u katolíkov pretrvávali najmä liturgii – v biblii, v modlitebných a iných bohoslužobných knihách a tento typ jazyka sa aj považoval za vyšší, kultúrnejší“ (TIBENSKÝ, Ján: K sporu a polemikám J. I. Bajzu s bernolákovcami. In: *Bernolákovské polemiky*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1966, s. 27).

³⁶ *Solennia*, roč. 9, 1817, s. 56. Cit. Podľa Vyvíjalová, s. 261.

³⁷ Pozri: RAPANT, Daniel: O snahách poslovenčiť Prešpurské noviny. In: *Prúdy*, roč. 8, 1924, s. 38 – 44, 97 – 105.

(okrem iného) totiž potvrdila, že aj stúpenci češtiny reflektovali pôvodný slovenský jazyk: Ribay s Hrdličkom ho označujú výrazom „*slovenčina*“, Vyskydský ho charakterizuje ako spôsob „*mluvení jako v obecném obchodě v uherské krajině*“.³⁸ Odmietali ho však uznať za literárny jazyk. Kritizovali predovšetkým absenciu jednotnej podoby, ktorá by sa ujala aj v knižnej praxi. Upozorňovali, že najväčšou prekážkou je rozdielnosť slovenských nárečí. Navrhli preto prepojenie pôvodného slovenského jazyka s pestovanejším českým jazykom, ktorý už mal tradíciu ustálených pravopisných pravidiel. Upozornenie Pavla Šramku v *Česko-slovenkej gramatike* z roku 1805, že „*jináč mluvíme obecně a jináč píšeme*“³⁹ a jeho označenie češtiny za „*způsob mluvení knihovní*“ tiež potvrdzuje, že protestanti považovali češtinu výlučne za literárny jazyk.

Mária Vyvíjalová zdôraznila, že aj Ribay komentoval situáciu v slovenskom prostredí, konkrétne v slovenských školách, slovami: „*mezi obecným mluvením a písmovým spořádáním žádný se rozdíl nedělá*“,⁴⁰ čím vytýkal predovšetkým nedostatočnú kultivovanosť písomného prejavu Slovákov. Podľa všetkého práve potreba kultivovanejšej podoby ich literárneho jazyka viedla protestantov k rozhodnutiu sa pre češtinu. Pôvodný slovenský jazyk sa mal „*zaodiet*“ „*do roucha českého, již přikrojeného a vyzdobeného*“. Z tohto prepojenia pôvodného slovenského jazyka s kultivovanou češtinou odvodzovali osov pre oba jazyky: „*to potom nebude ten tvrdý český štýlus, ale ani tá nešvárná a nečistá slovenčina*“.⁴¹ (Výraz „*roucho*“ na označenie pravopisných pravidiel použil napríklad aj Ondrej Plachý vo svojej úvahe *Literatura slovenská jest potřebná* z roku 1785, v ktorej konštatoval, že „*podle lechkomyslné módy ušité roucho*“, nemá podľa neho perspektívu.⁴²)

Tablic vo svojich literárnohistorických reflexiách dokonca zvykol češtinu označovať pojmom *otcovský jazyk*: „*Snažil sem se (...) jméno učených a pro svůj milý národ a jazyk otcovský horlivých Slováků z propasti smutného zapomenutí vytrhnouti...*“⁴³, resp. pojmom *otcovská řeč*: „*že naši Slováci i v těch těžkých a bouřlivých časech, řeči své otcovské, na příklad budoucímu věku, chválitebně milovní byvše, knihy slovenské spisovali, čítali a vydávali*“ (podč. L. R.).⁴⁴ V rovnakom kontexte, teda ako synonymum k pojmu *otcovsky*, používal aj termín *materšská řeč*. Napríklad pri hodnotení Michala Institorisova sa vyjadril, že „*byl své materšské řeči velikým milovníkem*“ alebo „*v materšském svém, sobě mezi všemi nejmilej-*

³⁸ Cit. podľa Rapant, c. d.

³⁹ ŠRAMKO, P.: *Česko-slovenská gramatika (liternice) skrze slavné a dvojíctihodné seniorství malo-hontské pro domácí školy předepsaná*. Pěči a nákladem Inštitutu literatury slovenské. Prešporok, 1805, s. 13, 15.

⁴⁰ Cit. podľa Vyvíjalová, c. d., s. 245.

⁴¹ Cit podľa TIBENSKÝ, Ján: Historická podmienenosť a spoločenská báza vzniku bernolákovského hnutia. In: *K počiatkom slovenského národného obrodzenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200 ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 66 – 67.

⁴² PLACHÝ, Ondrej : *Literatura slovanská jest potřebná*. In: *Staré noviny literního umění*, 1785, s. 120 – 131. Cit podľa KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení 1780 – 1817*. Bratislava : VEDA, 1990, s. 22.

⁴³ TABLIC, Bohuslav: *Předmluva*. In: *Paměti II*. Vacov, 1807, nepag.

⁴⁴ TABLIC, Bohuslav: *Předmluva*. In: *Pamětné příhody Štěpána Pilařika*. Skalica, 1804, nepag.

ším, jazyku knihy pilně vydával“;⁴⁵ o Jurajovi Petrmannovi poznamenal, že „mateřskou svou řeč spisy zvelebovati nepřestával“⁴⁶ a podobne napísal aj o Samuelovi Čerňanskom, ktorý „Slováků k pilnému se cvičení v mateřské řeči“ napomínal.⁴⁷

Napriek sémantickému náznu akejsi „genetickej“ príslušnosti a príbuznosti, ktorý sa priam podsúva pri označení „otcovský“, resp. „mateřský“, nebolo by správne definovať ani Tablicov vzťah k češtine ako k pôvodnému a domácomu jazyku slovenského etnika, v zmysle „lingua vernacula“. V názve *Paměti česko-slovenských básníkův aneb veršovcův, kteří se v uherské zemi zrodili, aneb aspoň v Uhřích živi byli* totiž okrem presného vymedzenia teritoriálnej príslušnosti reflektovaných autorov (v *Uhřích*, čo signalizuje ich pôvod zo slovenského prostredia), pojmom *česko-slovenský* definuje podobu jazyka, v ktorom títo autori písali svoje diela, teda literárneho jazyka. Z toho možno usudzovať, že termín „otcovský jazyk“ vzťahoval aj on výlučne na literárny jazyk.⁴⁸

V súvislosti s Tablicovým vzťahom k češtine možno navyše zložený výraz *československý*, resp. *česko-slovenský* interpretovať v dvoch rovinách. Ak *slovenský* znamená všeobecne slovanský, výraz *česko-* teritoriálne vymedzuje, že ide o slovanský jazyk používaný v českom prostredí, čiže češtinu. Ak však v *Pamětiach* na príklade Štefana Lešku, redaktora *Prešpurských novin* (1783 – 1787) a korektora slovenských kníh, poukazuje na skutočnosť, že slovenskí vzdelanci zbierali „dobrá slovenská, Čechům neznámá a v slovářích se nenacházející slova“,⁴⁹ možno predpokladať, že slovenské jazykové prvky hodnotil ako prostriedky obohacovania českého jazyka. Táto skutočnosť by potom potvrdzovala, že v slovenskom prostredí boli slovenské slová často uznávané za rovnocenné varianty českých.

Nemožno preto celkom jednoznačne vylúčiť možnosť, že takýmto spôsobom Tablic prezentoval svoju predstavu o spoločnom jazyku pre obidve národné spoločenstvá, v ktorom sa rovnako mali uplatňovať prvky českého, ako aj slovenského jazyka.⁵⁰ (Podľa neho Česi „s uherskými Slováky jedno a tož písmo majíce společnou snažností od starodávna literaturu znova zvelebovali a až podnes zvelebovati mají“.⁵¹) Bol presvedčený, že jedine tak sa podarí zachovať češtinu v jej najpôvodnejšej podobe. Češtine tak zrejme prisudzoval iba funkciu základnej „kostry“, ktorú je nutné dopĺňať slovenskými prvkami. Z tohto hľadiska je Tablicova čeština veľmi špecifická a zaslúžila by si podrobný lingvistický rozbor.

Dá sa predpokladať, že práve z tohto dôvodu by potom Tablicovi mohol prinajmenšom konvenovať záujem bernolákovcov o pôvodný jazyk.⁵² Bernolák totiž presadzoval

⁴⁵ TABLIC, Bohuslav: *Paměti III*. Vacov, 1809, s. LV.

⁴⁶ Tamže, s. XXXVI.

⁴⁷ TABLIC, Bohuslav: *Paměti IV*. Vacov, 1812, s. XXI.

⁴⁸ Pojem *otcovská* řeč by si zaslúžil dôslednejší výskum. Zatiaľ sa len predpokladá, že Tablic ho prebral od Jána Amosa Komenského. Pozri: BRTÁŇ, Rudo: *Bohuslav Tablic (1769 – 1831). Život a dílo*. Bratislava : VEDA, 1974, s. 183.

⁴⁹ TABLIC, Bohuslav: *Paměti IV*. Vacov, 1812, s. LXIII.

⁵⁰ Ako však ukázal nasledujúci vývin, požiadavky obohacovania češtiny o slovenské prvky, najmä pre nezáujem z českej strany, nemali dosah na bežnú jazykovú prax.

⁵¹ TABLIC, Bohuslav: O literních svazcích Slováků s Čechy a Moravany. In: *Časopis českého musea*, roč. 16, 1842, s. 579 – 594.

⁵² Pozornosť, ktorú venovali bernolákovci materinskému jazyku chválil aj Ribay, i napriek tomu, že nesúhlasil s ich jazykovým osamostatnením. Pozri: Vytíjalová, c. d., s. 245.

názor, že najčistejšia, pravá slovenčina (*recta pronuntiatio*) je v kraji najviac vzdialenom od Čech, Moravy, Poľska a Uhier, ba dokonca, že reč panónskych Slovákov je najbližšia pôvodnej matke slovanských jazykov.⁵³ V Tablicovom liste Dobrovskému zo 6. 11. 1801 sa objavuje podobná myšlienka, ako niektoré výrazy z malohontskej oblasti (ktorú označuje ako „*starú moravskú kolóniu*“) považuje za veľmi podobné pôvodným staroslovenským výrazom.⁵⁴

I napriek tomu však chcel z domáceho slovenského jazyka prebrať len niektoré prvky.⁵⁵ Bernolákovskú snahu vytvoriť úplne nový jazyk s novým gramatickým systémom zásadne odmietal najmä pre to, že išlo o jazyk bez akejkoľvek historickej, kultúrnej a literárnej tradície.⁵⁶ (Preferovanie češtiny vo funkcii knižného, resp. literárneho jazyka totiž jej zástancovia odôvodňovali dokonca jej úspešnou konfrontáciou s nemeckou rečou. „*Toho času zajistě, když česká řeč již vyzdobena byla, Němci ještě ani o vyopravení své řeči nesmýšleli. A kdy Čechové hromadně historické, právní, lékařské a duchovní knihy v pěkné Češtině skládli, Němci ještě o učených věcech v svém jazyku ani mluvíti nesměli.*“⁵⁷)

Bernolákovci na podobné výčitky, ako im adresoval aj Tablic, reagovali vyjadrením: „*Kto ale videl, abi ti, kteří čistotnější a peknejší hovorá, od těch, kteří tak čistotne a krásne nemluvá, pravú a dobrú vislovnost' podúčať sa mali.*“⁵⁸ Proti argumentu starobylosti češtiny tak postavili argument čistoty, resp. pôvodnosti slovenčiny.

Zdôrazňovanie významu češtiny niektorými slovenskými i českými stúpecami češtiny vo funkcii literárneho jazyka v slovenskom prostredí nadobúdalo dokonca až charakter politického argumentu. V slovenskom kontexte možno taký charakter prisúdiť vyjadreniam Juraja Ribaya: „*Když oněch časů náš český jazyk nanejvíš prokvítal, národ náš ještě mnohé svobody v plné prostrannosti měl.*“⁵⁹ Spojenie s bohatou historickou tradíciou českého národa malo byť podľa neho rozhodujúcim prostriedkom pre záchranu slovenského etnika. Presadzoval preto ich čo najtesnejšie spojenie, v dôsledku čoho odsudzoval aj akýkoľvek prejav jazykovej rozdvojenosti.⁶⁰ Ribayove politické názory však

⁵³ Habovštiaková, c. d., s. 160.

⁵⁴ „Vielleicht ist der Gebrauch vom *my* und *wy* statt *nám* und *wám*, eben so alt, wie das *ny* in: *Hospodine pomilu ny* etc. Wenigstens scheint eine Analogie unter beiden statt zu finden“ (Tablicov list Dobrovskému zo dňa 6. 11. 1801, LAPNP v Prahe, sig. K4 C15).

⁵⁵ S tým nesúhlasil Palkovič, ktorý presadzoval „vypulerovanú“ biblickú formu češtiny. Výrazy domáceho nárečia údajne dehonestovali jej chrámovú vznešenosť. Dopĺňať sa mala iba výrazmi z čias Husa, Komenského, Veleslavína. Pozri: Vytýjalová, c. d., s. 258.

⁵⁶ Preto evanjelici považovali slovenský jazyk za nižší jazyk, reč chudobných. Pri ozname o vyjdení Bernolákovkej Dizertácie Ribay v liste Dobrovskému 3. 9. 1787 podotýkal, že katolícki Slováci v Uhorsku sa vždy odklňajú od češtiny a radšej „hovoria píšu hantírkou“, čo robia kvôli popularnosti, aby zachovali reč prostého ľudu. Pozri: PATERA, Alojs: *Dobrovského korespondence IV*. Praha, 1913, s. 6.

⁵⁷ HRDLÍČKA, Ján: Vznešenosť řeči české neb vůbec slovenské. In: *Staré noviny literárního umění*, 1785. Cit. podľa KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení 1780 – 1817*. Bratislava : VEDA, 1990, s. 22.

⁵⁸ BERNOLÁK, Anton: *Něco o Epigramatech...* Žilina, 1794. Cit. podľa KOTVAN, Imrich: *Bernolákovské polemiky*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1966, s. 323.

⁵⁹ Cit. podľa KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení 1780 – 1817*. Bratislava : VEDA, 1990, s. 19.

⁶⁰ Vytýjalová, c. d., s. 245 – 246.

v slovenskom prostredí zostali bez výraznejšej odozvy. Nemožno totiž zatiaľ jednoznačne tvrdiť, že by sa väčšina slovenských evanjelikov stotožňovala s koncepciou kmeňovej jednoty Čechov a Slovákov. Je dosť pravdepodobné, že ju akceptovali len na kultúrnej úrovni.

Dôkazom by mohol byť práve Tablicov vzťah k bernolákovčine. Dôvodom jeho odmietania bernolákovskej podoby literárneho jazyka mohla byť skutočnosť, že ju považoval za narušajúci prvok kultúrno-emancipačného procesu slovenského spoločenstva v uhorskom prostredí, resp. za oslabujúci prvok pri presadzovaní sa slovenského spoločenstva v silnej konkurencii s čoraz intenzívnejšie sa presadzujúcim maďarským etnikom. Iniciatívy maďarského etnika opísal v liste Dobrovskému z 10. 1. 1811 ako „*rázny krok napredujúcich Maďarov*“ podporovaných snemom i početnou a silnou šľachtou.⁶¹ Bernolákovské snahy sa mu zrejme v tejto situácii zdali byť priveľmi riskantné.

O rok neskôr v liste Nejedlému už dokonca načrtol konkrétne body pripravovaného programu maďarizácie, podľa ktorého sa malo údajne od roku 1815 na všetkých školách okrem štyroch predmetov vyučovať po maďarsky, žiadna duchovná osoba nemohla zastávať úrad bez znalosti maďarčiny a v stoličných úradoch sa mala pôvodná úradná reč latinčina nahradiť maďarčinou.

Tablic si jasne uvedomoval, že nejednotnosť slovenskej spoločnosti v jazykovej otázke vážne oslabuje jej možnosti obhájiť svoje požiadavky. Možno práve preto s takou nevôľou sledoval narastanie knižnej produkcie stúpcov bernolákovskej slovenčiny. Zaujímavé je, že najväčšie obavy mal ani nie tak z jazykovedných prác a gramatických príručiek – i keď ho upokojovalo, že Bernolákov slovník dlho nevychádzal⁶² – ale z vydania pripravovaného slovenského prekladu Biblie.⁶³ Upozornila na to Flora Kleinschnitzová v štúdiu *Tablicov článok o spoločenstve Slovákov s Čechmi a Moravanmi*.⁶⁴

Vzájomné kultúrne pôsobenie Čechov, Moravanov na Slovákov a naopak⁶⁵ odvodzoval Tablic z ich spoločnej veľkomoravskej tradície. Vzťah Čechov a Slovákov v čase Veľkej Moravy však sám definoval iba ako „*občanský svazek*“, pretože „*Slováci uherští, kteří s Moravany, jichžto za starodávna Váh a Ipel meze byly, jednomu králi poddáni byly a spolu i s Čechy jako jeden a týž národ se považovali, ano i nyní – ač starodávne hranice Moravy souženy jsou – tak se považovati mají*“.⁶⁶ Tablicovo dôsledné rozlišovanie troch samostatných etnických spoločenstiev Slovákov, Moravanov a Čechov tak

⁶¹ Tablicov list Dobrovskému zo dňa 10. 1. 1811, LAPNP v Prahe, sig. K 4 C 15.

⁶² Tablicov list Dobrovskému zo dňa 5. 1. 1801, LAPNP v Prahe, sig. K4 C15.

⁶³ Preklad Biblie bol zrejme považovaný za najreprezentatívnejší príklad jazykovej správnosti. Napríklad aj Palkovič *Dvojzväzkový preklad Biblie* z roku 1808 označil za vzor „dobropísebnosti a gramatické psaní pilnosti“, na ktorý sa vždy možno odvolávať. PALKOVIČ, Juraj: *Biblia sacra to jest Bibli svatá aneb všechna svatá písma Starého i Nového Zákona opět přehlédnutá a v nově vydána*, 1808, Péčí J. Palkoviče, zv. I. – II. Cit. podľa Vyvíjalová, c. d., s. 258.

⁶⁴ KLEINSCHNITZOVÁ, Flora: Tablicov článok o spoločenstve Slovákov s Čechmi a Moravanmi. In: *Sborník Matice Slovenskej*, roč. 1, 1922 – 23, s. 84 – 87.

⁶⁵ „Myšlenka československé jednoty byla Tablicovi dějinnou i duchovnou posvěcenou skutečností. Slovo „československý“ mu bývá přičteno jako tvůrci. Slovo jest ovšem starší, Tablic jej rozšířil častým užíváním“ (ČAPEK, Jan B.: *Československá literatura toleranční I*. Praha: Čin, 1933, s. 376).

⁶⁶ TABLIC, Bohuslav: *Poezje I*. Vacov, 1806, s. VI.

môže jasne nasvedčovať, že rešpektoval nanajvýš jednak ich historickú a jednak štátno-politickú spolupatričnosť (*občanský svazek*). Rozpad Veľkej Moravy považoval za roztrhnutie tohto zväzku: „*Po smutném páde království Svatoplukova Slováci (...) z občanského zväzku Moravanů a Čechů vystoupili sice a stali se v občanském ohledu oudy Uherského království, však nic méně jednotou mravů a řeči se svými starými společníky vždy spojeni zůstali.*“⁶⁷ Avšak slovami „*jednota mravů a řeči*“ presne špecifikoval svoju predstavu o úrovni ich vzájomného vzťahu. Naznačil tak, že česko-slovenskú vzájomnosť zrejme akceptoval predovšetkým (a nanajvýš) na jazykovej (*jednota řeči*) a kultúrnej (*jednota mravů*) úrovni, ktorú odvodzoval od ich dlhodobého spolužitia. Ale nevnímal ju ako ich etnickú totožnosť.

Nebolo by preto správne jednoznačne tvrdiť, že Tablic presadzoval princíp národnej jednoty Čechov a Slovákov. Jeho rozhodnutie pre češtinu tak možno hodnotiť skôr ako pragmatické rozhodnutie pre „jednoduchšiu“ cestu – teda pre literárnu tradíciu osvedčený jazyk s už ustálenými pravidlami. Je teda možné, že nie všetci slovenskí stúpenci československého literárneho jazyka sa stotožňovali s Dobrovského predstavou česko-slovenskej vzájomnosti na etnickom princípe.⁶⁸

Táto skutočnosť by zároveň mohla potvrdiť predpoklad, že Tablicov výraz „česko-slovenské“ nemusel automaticky znamenať české, ale že predznačoval jeho predstavu o spojení slovenského a českého jazyka na autonómnom princípe. V tejto súvislosti si azda treba všimnúť jeho dôsledné dodržiavanie „spojovníkovej“ verzie výrazu „česko-slovenský“.

Možno tak usudzovať, že napriek rozdielnym predstavám o podobe literárneho jazyka v slovenskom prostredí, v otázke pôvodu panónskych Slovákov nemuseli byť Tablicove predstavy veľmi vzdialené od názorov bernolákovcov.

Nahliadnutie do širšieho kultúrneho kontextu problému oficiálneho literárneho jazyka v slovenskom prostredí na prelome 18. a 19. storočia potvrdzuje, že konfliktná situácia v otázke literárneho jazyka v slovenskom prostredí bola azda len najviditeľnejším prejavom oveľa zložitejšieho problému etnickej sebaidentifikácie slovenského spoločenstva. A zrejme práve tu niekde treba hľadať aj východisko pre posudzovanie vzťahu Bohuslava Tablica k bernolákovcom.

⁶⁷ Tieto svoje názory Tablic zhrnul v rozprave O literárních svazcích Slováků s Čechy a Moravany. In: *Časopis českého musea*, roč. 16, 1842, s. 579 – 594.

⁶⁸ DOBROVSKÝ, Jozef: *Ueber den slawischen Dialekt*. Aus einer Reihe von Briefen eines Slowaken an mich. Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren II. Prag, 1786, s. 161 – 169. Podľa Vytýjalová, c. d., s. 245.

Túto koncepciu v slovenskom prostredí prezentoval napríklad Ladislav Bartholomeides, ktorý z husitských tradícií na území Malohontskej stolice vyvodil záver, že malohontianski Slováci sú priamymi potomkami Čechov pomiešaných s domácim obyvateľstvom. Pozri: BARTHOLOMEIDES, Ladislav: *De Bohemis Kishontensibus antiquis et hodiernis commentatio historica*. Posonii, 1796, II. vydanie. Tamže, s. 245.

PRAMENE

- TABLIC, Bohuslav: *Pár slov k Čechům, Moravanům a Slovákům* spolu so sprievodným listom J. Nejedlému zo dňa 23. 3. 1803, LAPNP v Prahe, sig. 22 R 76.
- TABLIC, Bohuslav: *Poezye I – IV*. Vacov, 1806 – 1812.
- TABLIC, Bohuslav: *Paměti česko-slovenských básníkův aneb veršovcův...* I. – IV. Vacov, 1806 – 1812.
- TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: *Pamětné příhody Štěpána Pilaříka*. Skalica, 1804, nepag.
- Tablicova korešpondencia s Dobrovským. LAPNP v Prahe vo fondoch Dobrovského, sign. K4 C15.
- Tablicov nedatovaný list J. Nejedlému (pravdepodobne pred Veľkou nocou 1812), LAPNP v Prahe, sig. 22 R 76.
- KOTVAN, Imrich: *Bernolákovské polemiky*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1966.
- KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení 1780 – 1817*. Bratislava : VEDA, 1990.
- PATERA, Alojs: *Dobrovského korespondence IV*. Praha, 1913.

LITERATÚRA

- BRTÁŇ, Rudo: *Bohuslav Tablic (1769 – 1831). Život a dielo*. Bratislava : VEDA, 1974.
- ČAPEK, Jan B.: *Československá literatura toleranční I*. Praha : Čin, 1933.
- GAĽRIKOVÁ, Gizela: Tablicov koncept literárnohistorickej retrospektívy z hľadiska medziliterárneho kontextu. In: *Literatúry ako súčasť medziliterárnych spoločenských*. Nitra : UKF, 2003, s. 241 – 247.
- HABOVŠTIKOVÁ, Katarína: Bernolákovo jazykovedné dielo. In: *K počiatkom slovenského národného obrozenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200 ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 143 – 170.
- HAMADA, Milan – NOVACKÁ, Mária: Úvod. In: *K dejinám školstva, vzdelania a kultúry v dobe osvietenkej*. Bratislava, 1987, s. 3 – 8.
- HUČKO, Ján: Sociálne zloženie a pôvod slovenskej inteligencie v prvej fáze národného obrozenia. In: *K počiatkom slovenského národného obrozenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200 ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 31 – 54.
- KÁŠA, Peter: *Medzi estetikou a ideológiou*. Prešov : FF PU, 2001.
- KLEINSCHNITZOVÁ, Flora: Tablicov článok o spoločenstve Slovákov s Čechmi a Moravanmi. In: *Sborník Matice slovenskej*, roč. 1, 1922 – 23, s. 84 – 87.
- KRAJČOVIČ, Rudolf – ŽIGO, Pavol: *Dejiny spisovnej slovenčiny*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2002.
- NOVOTNÝ, Jan: Ke vzájomnému vzťahu českých buditeľů a bernolákovců v období národního obrození. In: *K počiatkom slovenského národného obrozenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200 ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 381 – 406.
- RAPANT, Daniel: *K počiatkom maďarizácie. Diel I. Vývoj rečovej otázky v Uhorsku v rokoch 1740 – 1790*. Bratislava : Zemědělské museum, 1927.
- RAPANT, Daniel: O snahách poslovenčit' Prešpurské noviny. In: *Průdy*, roč. 8, 1924, s. 38 – 44 a s. 97 – 105.
- ŠKULTĚTY, Jozef: *Z dějin slovenské literatury*. Martin : Matica slovenská, 1985.
- TIBENSKÝ, Ján: Historická podmienenosť a spoločenská báza vzniku bernolákovského hnutia. In: *K počiatkom slovenského národného obrozenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200 ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 55 – 96.
- TIBENSKÝ, Ján: K sporu a polemikám J. I. Bajzu s bernolákovcami. In: *Bernolákovské polemiky*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1966, s. 7 – 30.
- VOJTECH, Miloslav: Čeština ako literárny jazyk na Slovensku v období národného obrozenia. In: *Literatúra, literárna história a medziliterárnosť*. Bratislava : UK, 2004, s. 98 – 117.
- VYVÍJALOVÁ, Mária: Bernolákovci a stúpenci bibličtiny v rokoch 1790 – 1830. In: *K počiatkom slovenského národného obrozenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200 ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 243 – 284.
- WINTER, Eduard: *Josefinismus a jeho dějiny*. Praha : Jelinek, 1945.

SUMMARY

The history of literature research of mutual relationships between the Slovak Lutheran and Catholic communities (Protestant followers accepting the Czech language as a literary language in Slovak the environment and Bernolak's followers) in the period of a turn of the 18th and 19th centuries cannot be limited only to language issues.

Into his summarisation of the history of literature reflection on the Slovak environment Tablic included only authors of the Lutheran Confessions, or those ones who wrote in Czecho-Slovak language. He did not accept attempts of Bernolak's followers to enforce original, domestic Slovak language as a literary language and he criticised it. Between both of the confessional communities there was not to any significant manifestation of reluctance. Both of the "camps" reflected each other and watched the activities of each other.

Surveying Tablic's opinions on the form of literary language in the Slovak environment confirms that he accepted original Slovak language. Slovak language elements he valued as means for enriching the Czech language. Because of that fact he could be supposed to acknowledge Bernolak's followers' interest in the original Slovak language.

Tablic respected most historical or statehood relationship of Czechs and Slovaks but he never accepted the principle of their national unity. His choice of Czecho-Slovak language can be considered as pragmatic decision for "simpler" way as the Czech language had had much richer literary and cultural tradition.

It can be concluded that in spite of the various conceptions about the form of literary language in the Slovak environment in the question of origin of Pannonian Slovaks Tablic's conceptions could not be possibly distant from the opinions of Bernolak's followers.